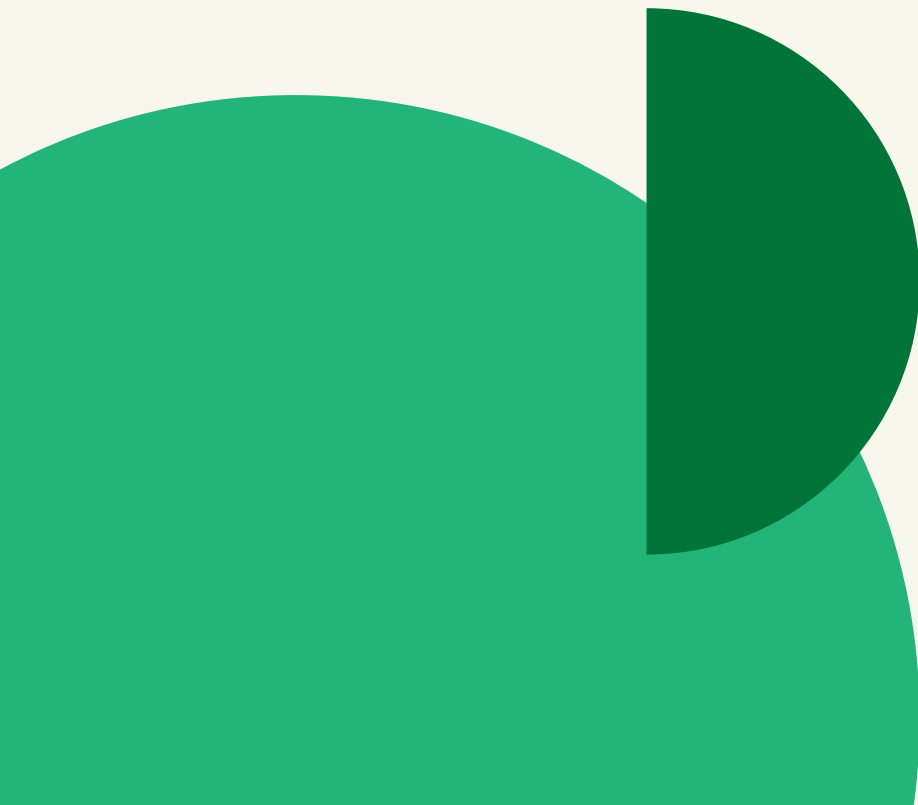
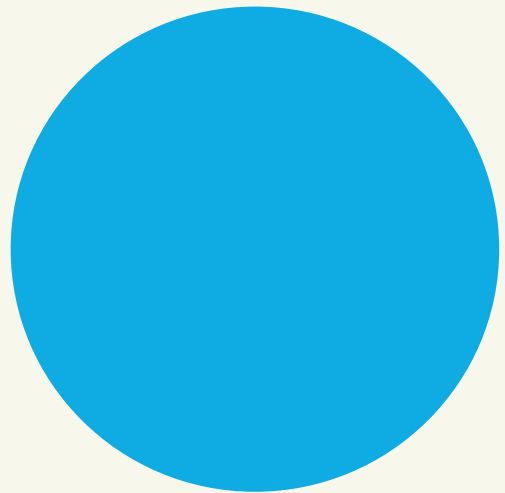
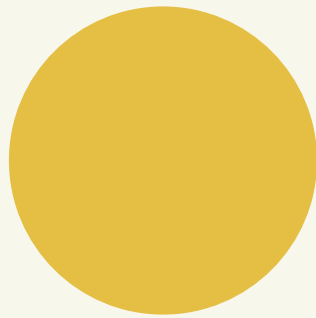

Utvärdering av Stiftelsen Lantbruksforskning 2021

R4:2021
ISBN 978-91-540-6138-9
Formas diarienummer 2021-00138

Stockholm, november 2021.

Förord

Finansiering av forskningsprogram i samarbete mellan Formas och Stiftelsen Lantbruksforskning har pågått ända sedan Formas bildande 2001. Vissa program har varit temporära, som till exempel satsningen på trädgårdsforskning som pågått från 2017 till 2021. Andra har varit mer kontinuerliga som Jordbrukets hållbarhet och konkurrenskraft som pågått sedan 2013. Samarbeten har ofta gått till så att Formas finansierar hälften av kostnaden för forskningsprogrammen och Stiftelsen Lantbruksforskning samlar in en lika stor finansiering från lantbrukets branschorganisationer och enskilda företag. Det är stiftelsen som genomför utlysning, beredning och beviljande av projektfinansiering. Stiftelsen har också följt projektens utveckling.

Den utvärdering som här föreligger har framför allt inriktat sig på Stiftelsen Lantbruksforskning som organisation och roll inom det svenska lantbruket och lantbruksforskningen. Formas har anlitat en internationell expertpanel för att få en oberoende utvärdering. Som grund för utvärderingspanelens arbete har stiftelsen gjort en självvärdering i enlighet med Formas instruktioner. Utvärderingspanelen har även tagit del av stiftelsens styrdokument och dokumentation kring berednings- och beslutsprocesser. Panelen har även haft en hearing med representanter från stiftelsens kansli.

Jag vill med detta rikta ett stort tack till panelens ledamöter Erik Westholm, Siri Fjellheim och Mikko Peltonen för ett väl utfört arbete.

Ingrid Petersson
Generaldirektör, Formas

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
1.1 Panelens sammansättning	5
2 Vår bild av SLF	5
2.1 SLF:s strategi och styrdokument	7
2.2 Vetenskapliga krav kontra tillämpning och nytta	9
2.3 SLF och projektens publicering	10
2.4 SLF och hållbar utveckling	11
2.5 SLF och omvärlden	11
2.6 SLF och kompetensförsörjningen	12
3 Rekommendationer i sammandrag	12

1 Inledning

Forskningsrådet Formas har uppdragit åt en expertpanel att utvärdera Stiftelsen Lantbruksforskning, SLF. Uppdraget innebar att överväga vad som fungerar bra i SLF:s forskningsfinansierande verksamhet och vad som kan förbättras. Utvärderingen gavs också möjligheten att rikta rekommendationer till Formas om hur Formas styrning kan anpassas och effektiviseras för att SLF ska utveckla sin roll inom svensk lantbruksforskning.

Utvärderingens inriktning och ramar var beskrivna i uppdraget (bilaga 1). Det var givet att utvärderingspanelen skulle utgå ifrån en självvärdering som SLF gjort under våren 2021 utifrån Formas instruktioner. Panelen har haft tillgång till tidigare utvärderingar, strategidokument och resultatredovisningar, handbok för sökande, projektförteckningar och andra dokument som kunnat ge värdefull information om SLF. Utvärderingen har också baserats på en hearing/intervju som utvärderingspanelen genomförde med SLF:s Vd Christian Nyrén och forskningschef Mattias Norrby. Uppdraget omfattar ingen avgränsad tidsperiod men senast Formas lät utvärdera SLF var 2016.

Utvärderingen har varit inriktad på SLF:s roll och funktion i forskningssystemet, strategier och prioriteringar, liksom beredningsprocessen. Den har, så långt möjligt inom en begränsad insats, granskat SLF:s verksamhet, SLF:s strategier och perspektiv på forskningen, målkonflikter och stiftelsens roll i forskningssystemet. Utvärderingen har granskat projektförteckningar och utlysningstexter men inte granskat själva forskningsprojekten och inte heller i vilken grad de leder till måluppfyllelse för lantbrukarna, deras organisationer, vetenskapligt eller för SLF.

Arbetet har underlättats av ett gott samarbete med SLF:s ledning. Vi har också haft stor hjälp av Anders Clarhäll, analytiker på Formas, i alla led av arbetet.

1.1 Panelens sammansättning

Erik Westholm, professor emeritus vid Sveriges Lantbruksuniversitet, sammankallande och ansvarig för rapporteringen till Formas.

Siri Fjellheim, professor och prorektor för forskning vid Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

Mikko Peltonen, forskningsdirektör vid finska Jord- och skogsbruksministeriet

2 Vår bild av SLF

Stiftelsen Lantbruksforskning intar en specifik roll i den svenska lantbruks- och livsmedelsforskningen. Stiftelsen beskriver sig som inriktad på att finansiera forskning som leder till

konkret nytta, ökad konkurrenskraft och lönsamhet för Sveriges lantbruksnäring och enskilda lantbrukare. Det är på så vis en nischad forskningsfinansiering inom ett vidare fält av lantbruksforskning. Näringsdepartementet har från 2021 utvidgat ansvarsområdet, såsom det beskrivs i Formas regleringsbrev, från ”jordbruksnäringen” till ”jordbruks- och trädgårdsnäringen”.

2.1 Finansiärernas roll i styrningen av SLF

Det fokus SLF har på tillämpad forskning och konkret nytta i näringen hänger nära samman med finansieringsmodellen. Styrelsen fattar beslut om centrala, strategiska frågor, inriktning, innehåll, organisation och projektfinansiering. Styrelsen är starkt branschpräglad; 10 av 12 ledamöter kommer från lantbruksorganisationer, Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) utser styrelseordförande och styrelse efter en arbetsordning som innebär att styrelseplatserna fördelas efter de olika sektorernas bidrag till SLF. Därutöver har högskola/universitet en styrelseplats som i praktiken tillsätts av SLU:s ledning och som för närvarande innehåller en odisputerad representant. Formas, som är den största bidragsgivaren står utanför denna ordning men har en adjungerad styrelseplats. Det är anmärkningsvärt att SLF som forskningsstiftelse har så lite forskartyngd i sin verksamhetsstyrning.

Styrelsen fattar beslut om vilka projekt som ska finansieras. SLF:s forskningsfinansiering vilar på och är beroende av årliga bidrag från stiftelsens finansiärer som är företagare eller deras organisationer inom lantbruket och trädgårdsnäringen. Det är under 2021 ett 60-tal avtalsparter som finansierar SLF. Ibland dem finns stora och små organisationer inom lantbrukets olika sektorer; det kan vara ett enskilt slakteri, en kvarn eller någon del av lantbrukskooperationen. Avtalen ser olika ut inom olika grenar av lantbruket; det kan vara löpande affärsavtal som baseras på produktionsvolym inom en verksamhet. Andra avtal ger SLF förhandlade summor i bidrag från en viss verksamhet. Under utvärderingsperioden har stiftelsen haft i medeltal 60–70 miljoner kronor per år att utlysa. I de program som Formas är med och finansierar är fördelningen 50–50 mellan Formas och näringen. Det finns också program, bland annat fältförsöken, som Formas inte bidrar till. Totalt står Formas för ca 1/3 av budgeten.

2.2 Dominans av praktisk tillämpning och ekonomisk nytta

Stiftelsen har en årlig öppen utlysning och därtill riktade utlysningar och specialutlysningar. Årligen kommer omkring 150 ansökningar om finansiering av FoU-projekt. Av dem beviljas mellan 10 och 15 procent. Projekten är oftast 3-åriga med en finansiering om 1 miljon kronor per år. Till utlysningarna kopplas utvalda bransch- eller beredningsgrupper, med majoritet av representanter för näringen men också med företrädare för forskning.

SLF har inte gjort någon tydlig avgränsning när det gäller vilka vetenskapsområden de finansierar. Stiftelsen är i princip öppen för ansökningar utefter hela skalan från samhällsvetenskap och humaniora till naturvetenskap och teknik. Stiftelsens inriktning på samverkan och nätverk, att samla intressenter och forskare kring program och projekt som är tillämpbara och relevanta för dess finansiärer ger naturligt en dominans för projekt som rör lantbrukets och trädgårdsnäringens praktik och det betyder en teknisk, praktisk, naturvetenskaplig betoning, mer i riktning mot tillämpning. I handbok och strategiplan framträder också att det är ett sådant perspektiv som SLF vill lyfta fram. Det visas till exempel genom användningen av Technology Readiness Level-skalan i

handboken för att precisera var på en skala mellan grundforskning och tillämpning som SLF placerar sig.

Det är också ett tydligt fokus på själva brukandet. SLF finansierar till exempel sällan projekt som handlar om lantbrukets arbetsliv, om sociala villkor, om lantbruket i sin omgivning, om värderingar osv. Det finns dock vissa undantag, som till exempel projekt om hot mot lantbrukare.

Denna inriktning ser vi som en följd av den starka samverkanstanken som ger ett fokus på det ekonomiska utfallet för användarna. Med det följer också inriktningen på problemlösning som ska ske i närtid. Det är inte de stora systemfrågorna som är SLF:s primära fokus.

2.3 SLF:s strategi och styrdokument

SLF arbetar utifrån flera olika policydokument. Ett av dem är den nationella strategiska forsknings- och innovationsagendan Lantbruk och trädgård 2030 (SLF 2015). SLF har också ett FoU-program som reviderades 2018 men som nu har avslutats då SLF kommer att följa målen i Jordbruk och trädgård 2030.

SLF har också en strategiplan som gäller verksamhetsperioden 2018–2025. Den strategin är mycket omfattande med ett stort antal specifika mål som ska uppnås. En del av dem är hämtade ur den nationella strategin och knutna till generella och övergripande mål för jordbruket. Det kan gälla till exempel mål för hela jordbruksnäringens årliga tillväxt i Sverige eller att lantbruket i Sverige ska ha en positiv eller neutral nettoeffekt på klimat och miljö. De här målen ligger bortom det rimliga påverkansutrymmet för SLF och de är mål som inte kan utvärderas eftersom det inte går att bestämma SLF:s betydelse för den generella utvecklingen inom jordbruket. Så det finns i SLF:s strategi stora ambitioner men som inte är formulerade så att de är utvärderingsbara och det är tveksamt om de kan fungera pådrivande på strategin. De blir mer generella policymål för jordbruket.

Utifrån den information vi haft tillgång till är det inte uppenbart på vilken nivå inom SLF de strategiska riktlinjerna faktiskt läggs fast. Vilka av målen är hämtade från den nationella strategiska forsknings- och innovationsagendan Lantbruk och trädgård 2030 eller från till exempel LRF:s målsättningar och vilka är resultatet av SLF:s egna ambitioner och möjligheter att realisera? Det är också så att strategin verkar mer som en handlingsplan än en strategi.

I SLF:s självvärdering diskuteras inte hur strategin används och var SLF står i förhållande till strategin nu, mitt i strategiperioden. Den hearing som utvärderingspanelen gjort med SLF-ledningen visade att SLF-ledningen i stort delar vår syn på oklarheterna kring strategin. SLF hade redan inlett ett arbete med att skapa en ny strategi och det uttrycktes en avsikt att den befintliga strategin ska ersättas med en ny vid ett kommande styrelsemöte. Feedbacken från SLF pekar på att ledningen vill att den nya strategin ska vara konkret och att den ska fungera som ett verktyg för SLF att bli den aktör som hjälper branschen att växa lönsamt och hållbart. Behovsformuleringar kommer att vara centrala och SLF hjälper till att skapa detta. Strategin ska också hjälpa SLF att hitta fler finansiärer.

2.4 Tvärvetenskap

SLF har en önskan och ambition att tvärvetenskaplig forskning ska hitta lösningar för att utveckla ett mer hållbart jordbruk. Det framgår dock inte av strategin varför en tvärvetenskaplig ansats kan bli mer framgångsrik, eller hur främjandet av tvärvetenskap ska gå till. Utvärderingspanelen menar att en sådan ambition behöver en kvalificerad underbyggnad. Tvärvetenskaplig forskning tar lång tid att etablera och är ofta både ekonomiskt och praktiskt krävande eftersom det kräver att de inblandade har stor insikt och förståelse för flera discipliner, forskningsmetoder, perspektiv osv. Det är ofta svårare att lyckas publicera tvärvetenskapliga artiklar än de som ligger inom ett mer avgränsat fält. Det finns förvisso många problem inom lantbruket där tvärvetenskaplig kunskapsutveckling är motiverad och SLF ser att de har en roll i att stödja en sådan kunskapsutveckling. Men SLF:s profil är branschnära tillämpning och projekten som SLF finansierar är sällan stora. Tvärvetenskapligheten kanske kan motiveras av att SLF deltar i större projektsamarbeten som spänner över vidare fält.

SLF reflekterar kring svårigheten för en organisation av SLF:s storlek att framgångsrikt finansiera tvärvetenskapliga projekt. SLF har en ambition och en önskan att använda den nya strategin för att stimulera tvärvetenskaplig forskning. Det är ett mål att samla forskare för att diskutera, och kanske motivera, tvärvetenskapliga nya projekt. Utvärderingspanelen menar att överväganden om tvärvetenskapliga satsningar bör prövas i ett reviderat strategiarbete. Det behövs en mer övertygande framställning och motivering kring denna satsning. Kanske är det mer fruktbart att utveckla kunskap om olika led i lantbrukets värdekedjor.

2.5 Handboken beskriver processen

En ny handbok har utarbetats och gäller från 2021. Handboken ger en grundlig genomgång av hur utlysningar, ansökningsprocess och projektgenomförande går till. Handboken är ett viktigt bidrag till arbetet och hjälper till att klargöra SLF:s roll som forskningsfinansiär.

SLF är i grunden en forskningsfinansiär och handboken klargör detta genom att i stor utsträckning följa gransknings- och kommunikationsprocessen som de statliga forskningsråden använder sig av. Samtidigt är SLF en liten aktör och det är viktigt att processerna görs så smidiga som möjligt utan för mycket byråkrati. I den meningen är det bra att SLF begär in en föransökan som endast bedöms med hänseende till relevans innan sökanden lämnar in en fullständig ansökan. Det tydliggör också att relevansen, betoningen av tillämpad nytta, är kärnan i SLF:s arbete och det som kännetecknar SLF som forskningsfinansiär.

2.6 Representant från näringen med i varje projekt

SLF har på senare år samlat all forskning inom två större tvärvetenskapliga områden – Livsmedel respektive Klimat och Miljö. Det väntas i sin tur ge en ökad konkurrens och förhoppningsvis ökad kvalitet. Samtidigt har strängare krav införts på att representanter från näringen ska vara delaktiga i projekten. I utlysningstexterna ställs ett krav på deltagande av en aktiv och finansierad representant för näringen i varje projekt. Det innebär att SLF tar ytterligare ett steg mot branschforskning, att nyttan för branschen organiseras in i projekten. Projekt som inte har en sådan koppling gallras ut redan innan ansökningarna granskas vetenskapligt.

Med bara två tematiska men breda områden kan det bli svårare för forskarsamhället att förutsäga vilka utlysningar som kommer och det blir därför viktigt att SLF har god framförhållning och kommunikation med forskarsamhället om utlysningar i god tid före tidsfristen. Med endast två områden är det viktigt att utlysningarna är välformulerade och nära kopplade till SLF:s strategi.

SLF kan också göra tematiska utlysningar som ligger utanför de prioriterade områdena. I dessa fall är det viktigt att utlysningarna följer strategin och sker så att det blir tydligt vad som är grunden till en viss forskningssatsning. Den tydligheten är särskilt viktig för SLF som har ambitionen att kombinera branschnära forskning med vetenskaplig integritet.

Det är bra att SLF pekar på att det tar tid att publicera vetenskapliga artiklar och följer upp detta genom att i avtalet med forskarna begära en ytterligare rapport om publicering från de sökande 3-5 år efter projektets slut. SLF har dock inga medel för att säkerställa att detta verkligen kommer att fullgöras så i realiteten baseras det på förtroende. Det är viktigt att denna återrapportering är så enkel som möjligt. Man ser det som att det faktum att den är förtroendebaserad ökar sannolikheten för att projektledarna faktiskt rapporterar in.

2.7 Vetenskapliga krav kontra tillämpning och nytta

SLF strävar efter att forskningsfrågor ska uppstå inom lantbruks- och trädgårdssektorn, samt att projekten till så stor del som möjligt ska finansieras av aktörer som normalt inte är forskningsfinansiärer och som normalt inte formulerar forskningsfrågor. Det är en ovanlig konstruktion att staten medfinansierar en sådan branschforskning. I den allmänna utlysningen görs först en bedömning av projektets relevans för branschen av en branschgrupp av relevansbedömare från lantbruks- och trädgårdsnärings (lantbrukare, rådgivare och andra experter) och från förädlingsindustrin med ”förståelse för forskning”. Därefter, i ett steg två, kan en full forskningsansökan lämnas in.

Det finns uppenbara möjligheter i detta; det kan ge goda förutsättningar för att forskningen ska tas emot och implementeras i den näring som har väckt forskningsfrågorna och finansierat forskningen. Modellen ger möjlighet att etablera tillämpad forskning som svarar mot verkliga behov och som löser problem som uppfattas som viktiga i lantbruket och livsmedelsproduktionen. Det finns kanaler mellan aktiva brukare och forskningen och det finns ekonomiska resurser att stödja ett sådant kunskapsbygge. Processen säkerställer att forskningen är relevant, det vill säga att den har avnämare till vilka den erbjuder lösningar.

Näringsmedverkan i att formulera forskningsfrågor bör också kunna ses som en lärandefråga. I den mån de praktiska aktörerna bidrar med forskningsfrågor förbättras förmodligen deras förståelse för forskningssystemets krav och de möjligheter som forskningen erbjuder i utvecklingen och förnyelsen av näringen. I praktiken har branschen emellertid bara i begränsad utsträckning kommit med frågor som resulterat i forskningsprojekt. Här kan man tänka sig att SLF skulle kunna utveckla former för att mer systematiskt väcka intresset för att bidra.

2.8 Övergripande och långsiktiga forskningsfrågor missgynnas

Betoningen på att projekt ska bidra till förbättrad lönsamhet i lantbruket begränsar förstås vad forskningen kommer att befatta sig med. Utvärderingen har ställt sig frågan vad som händer med

kunskapsutvecklingen när den vävs in i en specifik näring med sina befästa perspektiv, sina drivkrafter och motiv. Upplägget med stark prioritering av kunskap som ger nytta i form av ökad lönsamhet och konkurrenskraft innebär också att annan kunskapsutveckling får lägre prioritet. När utlysningar och forskningsproblem formuleras och processas utifrån näringens logik faller samtidigt några av den akademiska forskningens traditionella kännetecken. Det kan handla om akademikernas frihet att formulera forskningsfrågan, eller om att forskningen måste kunna ställa frågor som är mer övergripande och långsiktiga än vad lantbruksföretaget eller dess organisationer har motiv att verka för. Det kan finnas kunskap som är viktig men obekvämt för deltagande företag eller för en sektor eller hela näringen. Det kan finnas målkonflikter inom lantbruket osv. Framför allt driver ett sådant här upplägg emot forskning som svarar mot kortsiktiga behov.

3 SLF:s positionering i forskningssystemet

Samverkanstanken som ligger till grund för SLF:s verksamhet behöver inte bara ses som ett konkret ramverk utan också som något som påverkar forskningens innehåll. Utvärderingspanelen konstaterar att med en större medvetenhet och tydlighet kring detta skulle SLF kunna placera in sig mer väldefinierat i det större forskningslandskapet. Det skulle kunna leda till att dess fördelar kan tas tillvara utan att dess nackdelar blir ett problem. Man kan tänka sig att det skulle kunna vara en fördel att mer tydligt slå fast SLF som en uppdragsorganisation och att på så sätt renodla skillnaden mot statliga forskningsfinansiärer och universitets- och högskolesektorn. Vi har sett att SLF har målsättningar som är svåra att kombinera; till exempel när mål formuleras som hela lantbrukets långsiktiga lönsamhet, eller kopierar nationella mål inom livsmedelsområdet och gör dessa till SLF-mål trots att de ligger utom rimligt räckhåll för SLF att påverka. SLF:s roll i att förverkliga nationella mål för livsmedelssektorn låter sig heller inte utvärderas. Därmed blir också bilden otydlig om vad SLF är för en forskningsfinansiär. Vi ska i det följande diskutera några frågor som har betydelse för hur SLF bör positionera sig i forskningssystemet.

3.1 SLF och projektens publicering

Forskarens vetenskapliga meritering gynnas inte nödvändigtvis av samverkan med praktiker och brukare. Tillämpad forskning med dess starka krav på relevans och lönsamhet avspeglar en ambition att hjälpa branschen i dess utveckling. Det är givet att den inriktningen kan stå i motsats till krav på inomvetenskapliga framsteg eller till forskarnas meritering i vetenskapssamhället. Projekt med beviljat bidrag från SLF har generellt låg vetenskaplig publicering. Det kan finnas olika orsaker till det; till exempel att projekten ingår i en större finansiering och att forskarna väljer att redovisa sina resultat för andra finansiärer, kanske sådana som antas ge högre kredibilitet. Men det är naturligt att tillämpad praktikernära forskning har lägre grad av vetenskaplig publicering i högrankade tidskrifter inte minst som SLF strävar efter att näringen så långt möjligt ska ställa forskningsfrågorna och att alla projekt ska medverka till ökad lönsamhet. Det är till slut en fråga för Formas att bedöma om publiceringskraven kan vara lägre med hänvisning till SLF:s speciella uppdrag/konstruktion.

3.2 SLF och hållbar utveckling

Stiftelsen har formulerat visionen En konkurrenskraftig svensk primärproduktion för ett hållbart biobaserat samhälle. Även i övrigt material som utvärderingen haft tillgång till är den ekonomiska dimensionen av hållbar utveckling överordnad. SLF ser inga svårigheter att stödja alla de tre hållbarhetsdimensionerna men menar att det är den ekonomiska som oftast kommer till korta i projekten. I självvärderingen skriver SLF ”Vad gäller biologisk och social hållbarhet så anser vi att en stor majoritet av ansökningarna och samtliga beviljade projekt fyller de kriterierna. Det tolkar vi som att den sociala och den ekologiska hållbarheten betraktas av SLF som närmast självuppfyllande i ansökningar och projekt, ibland t.o.m. i själva jordbruket. Vi kan emellertid inte se någon utvecklad tanke om hur de olika hållbarhetsdimensionerna bedöms eller hur de står i förhållande till varandra i mer vetenskaplig bemärkelse. Så användningen av begreppet hållbar utveckling blir närmast ett sätt att motivera fokus på lönsamhet. Vi menar att det är en följd av den roll som SLF de facto alltmer har inriktat sig på i svensk lantbruksforskning. Det problem som kan finnas i detta är att det döljer faktiska målkonflikter mellan hållbarhetsdimensionerna, till exempel mellan miljökrav och lönsamhet eller när det gäller lantbrukets roll i klimatpolitiken. Det finns målkonflikter mellan kortsiktig nytta i företagen och långsiktiga mål på samhälls nivå. Det behöver klargöras för att SLF ska kunna placeras in på ett konstruktivt sätt i systemet av finansiering till svensk lantbruksforskning.

Hållbarhetsbegreppet kan bli kontraproduktivt när det används alltför generellt och mer för att motivera en viss inriktning. Speciellt när man drar slutsatser som inte bygger på en transparent analys, eller klara kriterier. Detta utesluter inte alls att det i SLF:s verksamhet finns forskning som driver mot långsiktigt hållbara produktionsmetoder. Våra slutsatser innebär inte att kravet på lönsamhet ska tonas ner, men att det kan finnas ett behov av att mer tydligt klara ut vilka forskningsfält, frågeställningar och problemområden som SLF inte avser att finansiera. Den nuvarande formuleringen kring den sociala och ekologiska hållbarhetens hantering i SLF:s verksamhet är inte övertygande.

3.3 SLF och omvärlden

Många av jordbrukets utmaningar och en stor del av jordbrukspolitiken är generell, både inom Norden och EU-området. SLF har som ambition att övervaka den internationella utvecklingen i lantbruksforskningen och deltar i olika EU referensgrupper med mera inom EU:s ramprogram. Stiftelsen har också vid skilda tillfällen aktivt kopplat sina utlysningar till internationella program eller nätverk. EU:s nya ramprogram Horizon Europe innehåller ett antal nya och ambitiösa samarbetsverktyg för att förbättra forskningens effektivitet. Stiftelsen bör värdera möjligheterna att dra ytterligare nytta av internationella utlysningar och deras synergieffekter. I praktiken utförs en stor del av den forskning där EU-kommissionen är involverad i finansieringen på ett sådant sätt att varje deltagande land endast finansierar sina egna forskare (”virtual common pot”). Projekten genomförs dock i konsortier som består av minst tre länders forskningsorganisationer. Särskilt pelare 2 (Global Challenges and European Industrial Competitiveness) och kluster 6 (Food, Bioeconomy, Natural Resources, Agriculture and Environment) i ramprogrammet ligger nära SLF:s strategiska mål. Syftet med de nya EU-partnerskapen är att möjliggöra samarbete mellan den offentliga och den privata sektorn inom forskning som syftar till att erbjuda lösningar på globala

utmaningar. Det verkar rimligt att SLF noga följer utvecklingen av ramprogrammets innehåll och i mån av möjlighet också försöka påverka det utifrån sina egna mål. Genomförandet av SLF:s projekt i internationella konsortier skulle ge bredare internationell forskningsexpertis till fördel för svensk näringen. Dessutom stöder arbetet i internationella konsortier internationaliseringen av svensk forskning och förbättrar forskningens vetenskapliga kvalitet.

Ovanstående gäller även nordiskt forskningssamarbete. Det är dock viktigt att se till att allt deltagande i internationella program är förenligt med stiftelsens strategi och övergripande mål.

3.4 SLF och kompetensförsörjningen

Förutom de resultat som ska utnyttjas på kort sikt, kommer forskningsprojekten att generera kompetens och expertis för framtida behov. Det finns för närvarande inga krav eller incitament för finansierade projekt att också stödja kompetensutveckling. Stiftelsens projekt omfattar ofta utarbetande av master- och doktorsavhandlingar, men dessa uppstår i huvudsak vid sidan av projektens faktiska resultat. Naturligtvis ligger huvudansvaret för forskarutbildningen på universitet och högskolor. SLF skulle dock kunna överväga att ta en tydligare roll i utbildning och forskarutbildningar. Det skulle kunna vara en fördel också för branschen om finansieringsvillkoren för projekten och utlysningarnas innehåll utvecklades så att de stöder unga forskares karriärutveckling och internationella rörlighet. En fråga för SLF att ta ställning till är därför hur SLF, med sin praktiska och tillämpade inriktning också ska kunna fylla en uppgift när det gäller praktik/utbildning och forskarutbildning i det större systemet av lantbruksforskning.

4 Rekommendationer i sammandrag

Utvärderingen rekommenderar att det strategidokument som nu styr SLF:s verksamhet omarbetas så att det mer blir ett verktyg för att fatta beslut som tydliggör SLF:s specifika roll i lantbruksforskningen. Målen måste vara konkreta och sådana som går att utvärdera.

Vidare rekommenderas att SLF har en tydlig strategi, gärna baserad på och knuten till den nationella forskningsagendan, men där mål och ambitioner är SLF:s egna. Det kommer att bidra till att klargöra SLF:s roll. Det finns planer inom SLF kring ett sådant arbete och vi vill betona att den omarbetade strategin måste knytas närmare till det som är SLF:s specifika roll i jordbruksforskningen och ges mål och handlingslinjer som är realistiska i förhållande till de resurser och den organisation och roll i forskningssystemet som SLF har.

Utvärderingspanelen rekommenderar att SLF reflekterar över och är medveten om sin särställning som ett branschfinansierat forskningsråd. Om SLF ska positionera sig som en viktig aktör i systemet av forskningsfinansierare både nationellt och internationellt, är hög vetenskaplig kvalitet och akademisk frihet avgörande. Samtidigt har SLF en särskild roll och ett ansvar gentemot branschen som det faktiskt tjänar och mottar finansiering från. Detta är viktigt och det ansvaret måste också upprätthållas. SLF måste noggrant balansera branschens krav på direkt nytta med forskarsamhällets krav på hög vetenskaplig kvalitet och akademisk frihet.

Utvärderingen menar att det är nödvändigt att upprätthålla kraven på publicering. Annars blir SLF en forskningsfinansiär som är lägre prioriterad i forskarsamhället och riskerar att få ansökningar av lägre kvalitet. För att inte blir ett utredningsinstitut åt näringen måste publicering ges uppmärksamhet och prioritet. Det betyder att den ska noga följas upp, att SLF bättre behöver känna till anledningen till låg publicering och att det är viktigt att, som nu sker, publicering följs upp också efter att projekten avslutats. Den här frågan hänger också samman med hur SLF samspelar med andra forskningsfinansiärer i det nationella forskningssystemet.

Utvärderingspanelen rekommenderar att SLF bedömer och definierar vad tvärvetenskap innebär för dem och hur konceptet används och blir till krav på tvärvetenskap i dokument och tillkännagivanden, eftersom detta kan få stora ekonomiska och praktiska konsekvenser för projekten. Det kommer att fordra att SLF tar på sig ett medvetet strategiskt arbete. I den här processen bör ambitionen prövas kritiskt; hur ska man prioritera mellan enskilda projekt, inriktade på problemlösning och tvärvetenskaplig forskning som ofta kräver ett mer storstilt angreppssätt.

Utvärderingspanelen uppmanar SLF till internationellt samarbete med andra forskningsfinansiärer inom strategiskt viktiga teman. Särskilt det nordiska samarbetet och EU:s ramprogram för forskning kommer under de kommande åren att ge synergieffekter som kan effektivisera det samhälleliga genomslaget av den forskning som stiftelsen finansierar och förbättra forskningens vetenskapliga kvalitet.

Utvärderingspanelen rekommenderar att SLF och aktörer inom branschen tar en större roll i den långsiktiga utvecklingen av den forskningskompetens som är viktig för näringen. I projektfinansieringsvillkoren och genomförandet av projekten kan läggas till element som uppmanar unga forskare att delta i projekten tillsammans med seniorforskare. Dessutom bör man överväga om projektfinansieringen kan stödja unga forskares internationella rörlighet.

Vi tror att i det nya strategiarbetet skulle det vara värdefullt att göra en mer genomarbetad SWOT-analys än de två ganska olika som presenterats för utvärderingspanelen (den ena utgör Bilaga 1 i Strategiplan 2018-2025 och den andra finns i självvärderingen). Vi föreslår att dessa samlas i en ny intern process som dels skulle hantera SLF:s egen roll och kultur; med bland annat frågorna om vetenskaplig publicering, om tvärvetenskap, om målkonflikter, om hur SLF förhåller sig till de olika hållbarhetsdimensionerna osv. En sådan process skulle kunna ligga till grund för en mer aktiv roll för SLF i att bestå näringen med kunskap om de utmaningar som jordbruket står inför på kort och lång sikt. Vi föreslår någon typ av seminarie- eller scenarieverksamhet som skulle kunna involvera forskarna i projekten och samtidigt ge näringen kunskap bortom de egna aktiviteterna. De globala utmaningarna, inte minst klimatkrisen, gör att det kan finnas särskilda skäl att koppla ihop näringens eget mera tillämpade kunskapsökande med forskningens överblick i en större geografi och i ett längre tidsperspektiv. Det skulle SLF, med sin branschnära prägel kunna vara särskilt lämpat för. Framtidsutsikterna i olika delar av näringen skulle också kunna vara en del av strategin och ett område för SLF att stödja forskning inom.

Den granskning som utvärderingspanelen gjort har ett fokus på SLF som organisation; vi har diskuterat frågor om SLF:s målsättningar, hur verksamheten avgränsas, vad som fokuseras, strategier, avvägningar kring kort och lång sikt/ och mellan branschnytta och mera generella bidrag till lantbruksvetenskaperna liksom frågan om vetenskaplig publicering. Det är frågor som tagna

tillsammans bildar SLF:s organisationskultur och som vi menar att det finns ett behov av att utveckla, både för SLF:s och för dess omvärld.

Vi ser ett behov av en mer tydlig närhet till forskarsamhället. Den synpunkten vilar på att SLF har statligt stöd av Formas som just forskningsstiftelse. Vi ser att det behövs ett mer tydligt avtal mellan SLF och Formas kring förväntningar som Formas bör ha på SLF. Vi rekommenderar också både SLF och Formas att överväga en ordning där Formas får styrelsrepresentation som gör det möjligt att bevaka vetenskapliga aspekter som branschorganisationerna kanske inte har kompetens eller incitament att driva. Det skulle kunna ske till exempel genom att Formas får några styrelseplatser som ska besättas med aktiva forskare eller personer med formell forskarutbildning.

PM**2021-03-26**Handläggare:
Anders Clarhäll

Dnr: 2021-00138

Utvärdering av Stiftelsen Lantbruksforskning 2021 – instruktion för utvärderingspanel

Formas och SLF - en bakgrund

Med start 2013 har Formas och Stiftelsen Lantbruksforskning (i fortsättningen SLF) samarbetet kring forskningsfinansiering i programmet Jordbrukets hållbarhet och konkurrenskraft. Samarbetet är ett uppdrag från regeringen genom de årliga regleringsbrev till Formas. Programmet har en budget om 40 miljoner kronor årligen varav hälften utgör bidrag från Formas. Den andra hälften av finansieringen kommer från det svenska jordbrukets branschorganisationer och enskilda företag (som mejerier, slakterier och fodertillverkare).

Under åren 2017–2021 har Formas och SLF samarbetat kring ett program för finansiering av trädgårdsforskning. Programmet var en engångssatsning, men samarbete mellan Formas och SLF kring trädgårdsforskning kommer ändå ha en fortsättning eftersom programmet Jordbrukets hållbarhet och konkurrenskraft från och med 2021 även kommer att innefatta trädgårdsforskning.

Samarbetet mellan SLF och Formas sträcker sig emellertid längre tillbaka i tiden. Under åren 2001 till 2011 hade de båda aktörerna ett samfinansierat program kring växtförädling. Under åren 2003 till 2015 fanns också ett program kring trädgårdsforskning. Dessa två samarbete ligger dock så långt tillbaka i tiden att de inte innefattas av den nu planerade utvärderingen.

Syfte och mål

SLF:s verksamhet med forskningsfinansiering är beroende av årliga bidrag från stiftelsens finansiärer. Det totala antalet finansiärer är så många som 53 och deras bidrag kan variera år från år. Det skapar rimligtvis en utmaning att planera långsiktigt och en balansgång att väga samman många olika viljor om inriktning på stiftelsens verksamhet.

Förhållandet till SLF är också en balansgång för Formas. SLF ska vara en organisation där lantbrukets branscher och företag är delaktiga och tar ansvar för att svensk forskning levererar resultat till nytta för lantbruket. Men Formas vill också ha insyn i stiftelsens verksamhet och säkerställa att det är högkvalitativ forskning som stiftelsen stödjer. Ett sätt för Formas att utöva insyn är att genomföra utvärderingar med oberoende granskare – oberoende både från Formas och SLF.

Utvärderingen ska överväga vad som fungerar bra i SLF:s forskningsfinansierande verksamhet och vad som kan förbättras. Utvärderingen kan också rikta rekommendationer till Formas om hur

Formas styrning kan anpassas och effektiviseras för att SLF ska utveckla sin roll inom svensk lantbruksforskning.

Utvärderingsmaterial

Utvärderarpanelens arbetsmaterial kommer vara en självvärdering som SLF skriver enligt Formas instruktioner. Panelen kommer också ha tillgång till strategidokument och resultatredovisningar från SLF. Utöver detta kommer panelen intervjua företrädare för SLF i ett videomöte.

Tidsplan

- Mitten av april – planeringsmöte mellan panelen och företrädare för Formas
- 1 maj – SLF har skrivit färdigt sin självvärdering och panelen kan inleda sitt arbete
- Början av juni – intervjumöte mellan panelen och företrädare för SLF
- 15 augusti – panelen lämnar utkast till rapport
- 1 september – inlämning av slutgiltig rapport från panelen

Formas är ett statligt forskningsråd för hållbar utveckling. Vi finansierar forskning och innovation, utvecklar strategier, gör analyser och utvärderar. Våra verksamhetsområden finns inom miljö, areella näringar och samhällsbyggande. Vi genomför forskningssammanställningar som syftar till att underlätta för Sverige att nå våra miljömål. Därutöver kommunicerar vi om forskning och forskningsresultat.